



Öğretmen Adaylarının Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek Metaforları Pre-service Teachers' Metaphors About Giftedness and Talent

Sezen Camcı Erdoğan, *İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa*, scamci@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5059-9168

Şule Güçyeter, *Uşak Üniversitesi*, sule.gucyeter@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5483-3222

Öz. Üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına yönelik kişilerin zihinlerindeki tanımlar bu şekilde tanımlanan bireylere ve eğitimlerine yönelik tutumları, bakış açılarını, izlenen ve izlenecek politikaların belirlenmesini doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilemektedir. Bu çalışmada olgubilim deseni ile öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına yönelik örtük kuramları (zihinlerindeki kavramlar), bu kavramlara ilişkin oluşturdukları metaforlar üzerinden incelenmiştir. Çalışma 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ülkenin kuzey batı ve iç batı kesimlerinde yer alan iki farklı şehirden iki üniversiteye devam eden, uygun örnekleme ile seçilmiş 279 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarından üstün zekâ ve üstün yetenek kavramına ilişkin ayrı iki cümlede “üstün zekâ/üstün yetenek gibidir. Çünkü.....”, şeklinde verilen ifadeye göre uygun metafor üretmeleri beklenmiştir. Öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar incelendiğinde üstün zekâ için 207, üstün yetenek için 181 geçerli metafor üretildiği görülmüştür. Üretilen metaforların içerik analizi yöntemiyle analiz edilmesi sonucunda 13 kategori elde edilmiştir. Katılımcıların hem üstün zekâ hem de üstün yetenek kavramları için en çok sırasıyla; uygun ortam (%21.3; %22.1), yüksek performans (%15; %21.5) ve yaşlılarından farklı (%10.1; %13.8) kategorilerinde metaforlar ürettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların tüm kategorilerde üstün zekâ ve üstün yetenek kavramları için birbirine yakın yüzde oranında kategori ürettikleri ancak yüksek performans (%15; %21.5), sonsuz (%7.2; %2.8) ve geniş bilgi kapasitesi (%8.7; %0.6) kategorilerindeki farklılıkların daha belirgin olduğu görülmüştür. Yüksek performans kategorisinin daha çok üstün yetenek kavramıyla ilişkilendirildiği sonsuz ve geniş bilgi kapasitesi kategorilerinin ise daha çok üstün zekâyla ilişkilendirildiği söylenebilir. Bunun yanında katılımcıların çoğunlukla üstün zekâ ve üstün yeteneğe benzer anlamlar yükledikleri, kavramları birbirlerinin yerlerine kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üstün zekâ, üstün yetenek, metafor, öğretmen adayı.

Abstract. Definitions in the minds of people who are interested in the concepts of giftedness and talent, directly or indirectly affect attitudes, perspectives and educational policies towards gifted individuals and educations. In this study, the implicit theories on the concepts of giftedness and talent (the concepts in their minds) were examined via the metaphors they formed about these concepts with a phenomenological approach. In the 2016-2017 academic year, 279 pre-service teachers selected from two different universities in cities in the north-west and inner western parts of Turkey were selected with appropriate sampling. Pre-service teachers were expected to produce appropriate metaphors in two separate sentences related to the concept of giftedness and talent like “Giftedness/Talent is like...; because...”. When the metaphors developed by pre-service teachers were examined, it was seen that 207 metaphors were produced for giftedness and 181 for talent. The analysis of the metaphors obtained by the content analysis method yielded 13 common categories. High frequently mentioned metaphor categories for both participants' giftedness and talent concepts, respectively; appropriate environment (21.3%; 22.1%), high performance (15%; 21.5%) and different from their peers (10.1%; 13.8%) were determined to produce metaphors in the categories. The participants produced categories close to each other for the concepts of giftedness and talent in all categories but the differences in the categories of high performance (15%; 21.5%), infinite (7.2%; 2.8%) and wide information capacity (8.7%; 0.6%) categories were more pronounced. It could be said that the categories of infinite and broad information capacity were associated with the concept of giftedness and the high performance category was more associated with the concept of talent. In addition, it was concluded that the participants mostly gave similar meanings to giftedness and talent, and that they use the concepts in place of each other.

Keywords: Giftedness, talent, metaphor, pre-service teacher.

SUMMARY

Introduction

In Turkey, various concepts have been used in defining gifted individuals since 1970s (Sak vd., 2015). In the early years, although the term giftedness was used on the basis of the idea of general intelligence, it was seen that in the following years the concept of talent was used instead of giftedness. In recent years, the notion of giftedness and talent has been abandoned and the concept of special talent has been used (MEB, 2013). It can be said that using different concepts for giftedness is not only for our country but also it is a universal situation. In this context, it can be said that giftedness is a sociological concept (Sternberg & Davidson, 1986) and that explicit and implicit theories can be defined in different ways (Sternberg & Zhang, 1995). One of the effective ways to investigate implicit theories of giftedness and talent is to examine the metaphors developed by the society. Identifying the metaphors of the teachers who play an effective role in the nomination phase of the students in the process of identification of the gifted students is important in terms of raising the correct diagnosis percentage and not ignoring the gifted students. In this sense, before the teachers start working in educational institutions, revealing the implicit theories of giftedness and talent may be useful in terms of supporting them in areas where support is needed. Therefore, the aim of the present study is to determine implicit theories of the teachers on giftedness and talent via metaphors.

Method

In the present study, in order to determine the metaphors of pre-service teachers about giftedness and talent, the phenomenological approach of qualitative research designs was used. 279 pre-service teachers selected from two different universities in cities in the north-west and inner western parts of the Turkey were selected with appropriate sampling. Pre-service teachers were expected to produce appropriate metaphors in two separate sentences related to the concept of giftedness and talent like "Giftedness/Talent is like.....; because.....". In the analysis of the data firstly, 10 of the giftedness and 16 of the talent answers that did not specify metaphor while completing the sentences were excluded from the analysis. When the non-metaphoric responses were excluded from the analysis, 207 valid metaphors were reached for giftedness and 181 for talent. As a result of categorizing these valid answers, 13 common valid categories were obtained. These categories were: 1. High performance, 2. Appropriate environment, 3. Valuable, 4. Mysterious, 5. Illuminator, 6. Different from their peers, 7. Infinite, 8. Problem solving, 9. Productive, 10. Wide information capacity, 11. Gift/ luck, 12. Rare, 13. Leader. In the formation of the categories, the two researchers evaluated each other separately and then compared these categories. On non-consensus metaphors, researchers discussed in order to agree. However, 26 randomly selected metaphors were sent to an academician who was expert in the education of gifted and asked to make a categorization. The reliability coefficient between the researchers and the expert was 89%.

Results

The most frequent metaphors developed by pre-service teachers for giftedness were computer (n=11, 5.3%) and diamond (n=6, 2.9%). The metaphors developed for talent were mostly diamonds (n=7, 3.9%), mine (n=6, 12%) and footballer (n=6, 3.3%). When the metaphors developed by pre-service teachers were placed in 13 categories, the first three categories with the highest frequency of giftedness were in the order of 1. Appropriate environment (21.3%), 2. High performance (15%) and 3. Different from their peers (10.1%). When the metaphors developed for the talent were placed in the categories, the first three categories with the highest frequency were also seen as 1. The appropriate environment (22.1%), 2. High performance (21.5%) and 3. Different from their peers (13.8%). Frequency and percentage of the categories were generally close to each other for the concepts of giftedness and talent but the differences in the categories of high performance (15%; 21.5%), infinite (7.2%; 2.8%) and wide information capacity (8.7%; 0.6%) categories were more evident.

Discussion and Conclusion

At the end of the study, it was found that the participants used very similar, even the same metaphors for both giftedness and talent. This can be interpreted as these two concepts were used to describe the same definitions and they might be used interchangeably. With the categorization of metaphors produced for both concepts, the highest frequency category was high performance. This implies that pre-service teachers believe that there should be appropriate conditions, appropriate education and guidance in the emergence of giftedness and talent. While the percentages of metaphor categories produced for the concepts of giftedness and talent were generally close to each other, they were in favor of talent in the category of high performance; in the categories of infinity and wide information capacity, it was found to be high in favor of giftedness. At this point, it could be said that giftedness was perceived as an abstract potential and talent was seen as a performance.

GİRİŞ

Türkiye’de üstün zekâ ve üstün zekâlı bireyleri tanımlamaya ilişkin kullanılan kavramlar ve terimler, bu alandaki çalışmaların başlangıcından günümüze değin farklılaşma, çeşitlenme göstermiştir. Alanda yapılan çalışmaların başladığı ilk yıllarda üstün zekâyı tanımlamada daha çok genel zekâ düşüncesi temel alınırken; son yıllarda daha kapsamlı, alana özgü yetenekleri vurgulayan tanımlarla üstün zekânın tanımlanmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır (Sak, Ayas, Bal-Sezerel, Öpengin, Özdemir & Demirel Gürbüz, 2015). Üstün zekâ ve üstün zekâlıları ifade etmede üstün yetenek, üstün yetenekli, özel yetenek, özel yetenekli, deha, dahi gibi çeşitli kavramlar da kullanılmış ve kullanılmaktadır. Genel bir bakış açısıyla, bu kavramların kullanılması ile çeşitli alanlarda veya her alanda normal gelişim düzeyinin üstünde gelişim potansiyeli veya normalin üzerinde performans sergileme durumları ifade edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Kimi zaman bu kavramlara yüklenen anlamlar aynı ya da benzer iken, kimi zaman bu kavramlara birbirinden çok farklı anlamlar yüklenmektedir. Örneğin Gagne (2004), Ayrımsal Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek (Differentiated Model of Giftedness and Talent, DMGT) kuramında zekâ ve yetenek kavramlarını ayrı ayrı açıklamaktadır. Renzulli’nin(1986) üç halka kuramında ise üstün zekâlılık daha üst bir kavram olarak ele almakta ve onu oluşturan bileşenlerden biri de ortalamanın üzerinde yetenek bileşeni olmaktadır. Bu kavramlara yüklenen anlamların açık ve örtük kuramlar yönüyle incelenerek belirlenmesi ülkemizde üstün zekâlı ve/ veya üstün yetenekli öğrencilere yönelik tanımlama ve tanımlama arasındaki çelişkilerin (Güçyeter, 2016; Güçyeter & Sak, 2018; Sak vd., 2015) çözülmesine katkı sağlayabilir.

Her ne kadar Türkiye’de zekâ ve zekâ testleriyle ilgili yapılan çalışmaların tarihçesi 20. yüzyılın ilk çeyreğine uzansa da üstün zekâlı ve üstün yetenekli bireylere yönelik ilk resmi tanımın 1974’te yapıldığı söylenebilir (Sak vd., 2015). Tanımda iki kavram ayrı ayrı belirtilmiş olsa da kavramlar arasındaki farkın, sadece zekâ testinde alınan puan aralığındaki farklılıktan kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca bu tanımların genel zekâ kuramının esintilerini taşıdığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’nca (MEB) yapılan bu tanımlamalara göre; bir zekâ testinde kendi yaşlarıyla karşılaştırıldığında 130 IQ puanı üzeri olanlar üstün zekâlı, 120 IQ puanı üzeri olanlar ise üstün yetenekli olarak kabul edilmiştir (MEB, 1974). Tanıma göre üstün zekâ, üstün yeteneğin daha üstünde bir zekâ düzeyine sahip olmakla ilişkilendirilmektedir.

Dünya genelindeki üstün zekâ kavramına yönelik bakış açısının tek boyutluluktan çok boyutluluğa geçmesi ile MEB’in üstün zekâyı bakış açısında da değişikliklere gittiği söylenebilir (Sak vd., 2015). MEB’in 1991 yılında üstün zekâlı çocuklarla ilgili yayınladığı komisyon raporunda üstün zekâ terimini kullanmak yerine üstün yetenek terimini kullandığı görülmektedir. Bu tanımda üstün yetenekli bireyler de “genel ve/ veya özel yetenekleri açısından yaşlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği alanın uzmanları tarafından belirlenmiş kişiler” ifadeleri ile betimlenmiştir (MEB, 1991). Tanımda, alan uzmanları tarafından tanı konulduğu, genel zekâ veya genel yeteneğin vurgulandığı, üstün yeteneğin belirli performans alanlarında gösterildiği ancak bu alanların açık olarak ne olduğunun belirtilmediği

görülmektedir (Sak vd., 2015). 2000'li yıllarda özel eğitim alanına yönelik çalışmaların daha çok ivme kazanmasıyla 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel gereksinimli bireylerin kimler olduğu tanımlanırken, yönetmelikte üstün yetenekli bireyler tanımına da yer verilmiştir. Söz konusu yönetmelikte üstün yetenekli birey; “zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren birey” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2006). Öncelikle bu tanımın alan yazında meşhur olan ve yaygın kabul gören Marland Raporu'ndaki tanımdan esinlendiği söylenebilir (Bknz. Marland, 1971). Ayrıca MEB'in 1991 yılında yayınladığı komisyon raporundaki tanımdan farklı olarak bu tanımda üstün yeteneğin sergilendiği performans alanlarına vurgu yapıldığı da görülmektedir. Ancak tanımda yer alan spor, akademik ve sanat gibi alanların performans alanı olarak değerlendirilebileceği, buna karşı zekâ ve yaratıcılığın performans alanı olarak belirtilmesine rağmen aslında daha çok bilişsel süreçleri belirten alanlar olduğu söylenebilir (Sak vd., 2015). Son birkaç yıla gelindiğinde ise ülkemizde artık üstün yetenek teriminin de kullanımından vazgeçildiği, bu kavram yerine *özel yetenek* kelimesinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu yeni kavramın MEB (2013) Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı ile literatüre girdiği söylenebilir. Yukarıdaki paragraflarda değinildiği gibi üstün zekâ kavramının ifade edilmesinde üstün zekâ kavramıyla birlikte üstün yetenek, özel yetenek gibi çeşitli etiketlerin kullanıldığı görülmektedir. Zekânın fazlalığını diğer anlamda yüksekliğini ifade etmede geçmişten günümüze sadece ülkemizde değil, birçok ülkede, farklı toplumlarda farklı kavramların ya da farklı tanımların kullanıldığı ve bunun da bir süreç olduğu söylenebilir. Bu durum aslında zekâ ve dolayısıyla üstün zekâ kavramının bir anlamda sosyolojik bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır (Sternberg & Davidson, 1986).

Zekâ kavramının yukarıda değinilen sosyolojik özelliğinin olması üstün zekâyâ atfedilen ya da bu kavramın açıklanmasında temel alınan açık ve örtülü kuramlarda çeşitli şekillerde tanımlarının olacağına işaret etmektedir. Açık kuramlar psikologlar veya diğer bilim insanlarının oluşturdukları yapılar olup, performans gerçekleştirmeyi gerektiren görevler içeren verilerin toplanmasıyla test edilen veya temellendirilen kuramlar olarak görülebilir (Sternberg & Zhang, 1995). Örtük kuramlar ise gündelik yaşamı, içindekileri yargılamada kullandığımız çoğu zaman sorgulamadığımız, ilgili kavrama yönelik zihinlerdeki tanımlamalar olarak ifade edilebilir (Sternberg, 1985). Bu nedenle bu kuramlar sorular ve çıkarımlarla ya da davranışlarla ortaya konulabilir. Alan yazında örtük kuramların açık kuramlar kadar önemli olduğu ve açığa çıkarılması gerektiği aşağıda verilen gerekçeler üzerinden vurgulanmaktadır (Sternberg & Zhang, 1995):

- Toplumun üstün zekâyâ ilişkin örtük kuramlarının incelenmesi toplumda egemen olan düşüncelerin, görüşlerin belirlenmesi ile birlikte bu görüşlerin biçimlendirilmesine yardımcı olabilir.
- Toplumun örtük kuramlarının belirlenmesi bilim insanlarının açık kuramlar geliştirmesinde temeller oluşturmalarına da katkı sağlayabilir.
- Bilim insanlarının geliştirdiği açık kuramlar da bir anlamda kendi zihinlerindeki örtük kuramların işe vurulmasıyla ortaya konulur (Sternberg, 1985). Örtük, açık olmayan bu kuramlar gerçek yaşam ve yaşamdaki uygulamalar üzerinde en fazla etkiye sahip olanlardır ki bu kuramların belirlenmesi üstün zekânın tanınmasında izlenecek yolların belirlenmesinde etkili kullanılabilir.
- Üstün zekâlılığı ve üstün zekâlıları tanımlamak için kriterlerimizi geliştirmek, yeteneklerimizi değiştirmek istiyorsak öncelikle örtük kuramları belirlemek gerekir.

Yukarıda değinilen gerekçelerden de önemi görülen örtük kuramların zekâ, üstün zekâ ve üstün yetenek kavramına yönelik olarak da alan yazında çeşitli yollarla çalışıldığı görülmektedir. Sternberg'e (1985) göre örtük kuramları keşfetmenin belki de en doğrudan yolu insanlara o kavramın ne olduğunun sorulmasıdır. Üstün zekâyâ ilgili örtük kuram çalışmalarının birinde Sternberg ve Zhang (1995) toplumun örtük kuramlarını inceleyerek bu kuramları ifade etmede beşgen kuramı geliştirmişlerdir. Bu kurama göre bireyler bir kişiyi üstün zekâlı olarak kabul etmede beş ölçütü dikkate almaktadır. Bu ölçütler: olağanüstülük (kişinin bir alanda akranlarıyla karşılaştırıldığında olağanüstü performans göstermesi), enderlik (gösterilen davranışın,

özelliğın nadir, ender görülüyor olması), üretkenlik (bireyin olağanüstülük gösterdiği alanda üretken olması ya da ürün verme potansiyeli göstermesi), kanıt (bireyin bir alandaki olağanüstülüğünün geçerli bir veya birkaç test sonucunda gösterilmesi, kanıtlanması) ve değer (bir alanda gösterilen olağanüstü performansın o birey ve toplum için değerli olması) olarak ifade edilebilir.

Garcia-Cepero & McCoach (2009) 372 eğitimciyle (öğretmenler ve eğitim fakültesindeki akademisyenlerin) yaptıkları çalışmada katılımcıların örtük zekâ teorilerinin yapısını, zeki bireye ait analitik, yaratıcı, pratik, içe dönük-dışa dönük kişilik özelliklerine yönelik sorular içeren ve zekânın gelişebilirliği ya da sabitliğine ilişkin sorular içeren anketlere (survey) verdikleri yanıtlar üzerinden incelemiştirler. Öğretmenlerin 1 ile 7 (1=katılmıyorum, 7=kesinlikle katılıyorum) arasında cevaplandıkları anketlerden elde edilen puanların ortalamasına bakıldığında zeki bireyi analitik becerilerle niteleyen özelliklerin en yüksek ortalamaya (5.73) sahip olduğu, bunu yaratıcı (5.56), pratik (5.27) ve en az içe dönük-dışa dönük (içsel ve kişilerarası zekâ) özellikleri (4.42) içeren alt testlerin izlediği bulunmuştur. Bununla birlikte eğitimcilerin zekânın sabitliği veya gelişebilirliği noktasında daha nötr oldukları, bu anketteki toplam ortalama puanın 4.34 olduğu bulunmuştur.

Demirel ve Sak (2011) tarafından yapılan araştırmada toplumun üstün zekâlı bireylere yönelik örtük kuramları Tannenbaum'un Psikososyal Kuramı (Tannenbaum, 1986) yönüyle incelenmiştir. Araştırmada ender, artık, hisseli ve tuhaf yetenek kategorilerinde çeşitli özellikler yazılarak oluşturulan ankette toplumun daha çok ender yetenek kategorisinde yer alan özelliklere değer verdiği görülmüştür. Çalışmada özellikle icat yapma, keşif-buluş yapma, liderlik gibi özellikleri -yani ender yetenek özellikleri- sergileyen bireylerin üstün yetenekli görüldüğü yönünde bulgular elde edilmiştir.

Bir diğer çalışmada Sak (2011) Türkiye'de üstün zekâyâ yönelik yanlış kavramları (misconceptions), dogmaları, eğilim görüşleri incelemiştir. Çalışmaya katılan 812 kişi, küresel yanlış kavramlar, dogmatik inançlar ve eğilim görüşleri kapsayan 12 soruluk maddelerden oluşan evet/ hayır şeklinde bir anketi cevaplamıştır. Anketteki maddelere örnek olarak "üstün zekâlı çocuklar her alanda üstün zekâlıdır", "çoğu üstün zekâlı birey psikolojik problemlere sahiptir" vb. şeklindedir. Çalışmada Türk katılımcılar arasında küresel yanlış kavramlar, dogmalar ve eğilim görüşlerin oldukça yaygın olduğu bulunmuştur.

Üstün zekâ kavramlarının metaforlar üzerinden incelenmesi

Üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarıyla ilgili toplumun sahip olduğu örtük kuramlar bilimsel gerçeklerden ziyade toplumun bu konudaki inanışlarını/ zihinlerinde yer eden kavramları yansıtır (Sak, 2011). Daha önceki kısımlarda da değinildiği gibi bu kavramları ortaya koymanın en etkili yollarından biri de üstün zekâ ve üstün yetenekle ilgili, toplumun üyelerine bakış açılarına yönelik sorular sormaktır. Bireylerin kavramlara ilişkin düşüncelerini sorarken kavramları direk tanımlamalarına ilişkin soru sormak yerine bu kavramları metaforlar üzerinden açıklamaları istenebilir.

Metafor kavramının kökleri Yunanca "metapherein" kelimesine dayanmakta olup, söz konusu kavram da *değiştirmek* anlamındaki "meta" ve *taşımak* anlamındaki "pherein" kelimelerin birleşiminden oluşmaktadır (Online Etymology Dictionary, 2018). Metafor kavramı sözlükte ise "bir şeyin, başka bir şeyin yerini tutması; bir şeyi, başka bir şeyin yerine kullanma" şeklinde tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012, s. 576). Metaforların teorileri yansıttığı ve şekillendirdiği de düşünülmektedir (Ambrose, 2000).

Olthouse (2014) metaforların, somut bir dilsel paket içinde çoklu kavramsal ilişkilerle bir yapının en göze çarpan veya anlık yönlerini gösterdiklerini ifade etmiştir. Alan yazında metaforlar klasik ve çağdaş iki farklı bakış açısıyla yorumlanmaktadır (Lackoff, 1993). Klasik bakış açısından metaforlar düşüncenin değil, dilin bir meselesi/ konusudur. Ayrıca bu bakış açısından gündelik dil metafor içermemektedir, metafor gündelik geleneksel dil alanındaki mekanizmaları kullanmaktadır. Çağdaş bakışta ise metafor kelimesi kavramsal sistemde alanlar arası bir haritalandırma/ eşleştirmedir. Çağdaş bakışta metafor her şeyden önce kavramsaldir, gelenekseldir ve yalın dil ve düşünme sisteminin parçasıdır (Lackoff, 1993). Metaforlar,

kavramsal sistemler arasında bir haritalandırma yaparak kavramlar arasında ilişkiler kurdurması yönüyle insanların zihinlerindeki örtük kuramları incelemede de kullanışlı olabilir.

Alan yazında bazı araştırmacıların da üstün zekâlılık (giftedness) kavramını açıklarken metaforlardan yararlandığı görülmektedir. Örneğin Borland'a (2005) göre "üstün zekâlılık, okul bağlamında bir kimera (chimera)dır" (s. 2). Kimera, Yunan mitolojisinde bir aslanın kafasına, dişi keçinin gövdesine ve ejderhanın kuyruğuna sahip, ateş soluyan bir yaratığa verilen addır (Öztürk, 2018). Bir başka üstün zekâ metaforunu Tolan (1997), üstün zekâlı çocuğun potansiyelini tanımlamada "çita" metaforu ile kullanmıştır. Çita metaforunun başarı odaklı problemi görmemize yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Çita dünyadaki en hızlı hayvandır. Çitayı düşündüğümüzde aklımıza ilk gelen onun ne kadar hızlı koşan bir hayvan olduğudur. Bu hızlı koşma çitaları tanı(la)mayı kolaylaştıran çarpıcı, etkileyici bir özelliktir. Metafordaki çitayı farklılaştıran hız özelliğinde olduğu gibi üstün zekâlı bireylerin de ayrı özellikleri olduğu ve gelişmelerinin desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çitalar hayvanat bahçesinde olduğunda nasıl hızına uygun hareket edemezse, üstün zekâlı çocukların da bu farklı özelliklerini normal eğitim ortamlarında hiçbir uygun düzenleme olmadığında ifade edemeyecekleri düşünülmektedir. Tolan (1997) gezegenimizdeki biyo-çeşitlilik kavramının yaşam(ak) için temel bir ilke olduğunu ve değişime adaptasyona da bu ilkenin izin verdiğini ifade eder. Ayrıca çitaların türünün tehlikede olması durumunu üstün zekâlı çocukların da tür olarak tehlikede olduğunu belirterek metaforu açıklar. Çitalar gibi bu üstün zekâlı bireylerin de bir neden için yaşamda olduklarını, yaşamda özel/ belirli bir boşluğu doldurduklarını vurgular.

Alan yazında üstün zekâ veya üstün zekâlı kişiye yönelik bir metaforla, bu kavrama ilişkin açıklama yapan araştırmacılar dışında; toplumun zihnindeki üstün zekâlı ve üstün yetenekli kişilere ilişkin örtük kuramları, katılımcıların ürettikleri metaforlar üzerinden inceleyen birkaç araştırma bulunmaktadır. Öncelikle yurt dışındaki ve ardından ülkemizde üstün zekâ veya üstün yetenek kavramlarına ilişkin metafor geliştirme çalışmaları izleyen paragraflarda tartışılmıştır.

Olthouse (2014) 124 öğretmen adayı ile bir metafor çalışması yapmıştır. Olthouse'un araştırması sonucunda öğretmen adaylarının ürettiği üstün zekâ metaforlarında en çok başarı, her alanda üstün zekâlı olma, nadirlik, hız kategorilerinin olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının "üstün zekâlılığın doğuştan mı geldiği" ya da "sonradan mı olduğu" olgularıyla ilgili yakın sayıda metafor ürettikleri; yetenek gelişiminde motivasyonun etkisi olduğu ve üstün zekâlı bireylerin akranları arasındaki popülerliği gibi noktalara çok az değinen metaforlar ürettikleri bulunmuştur.

Eraslan Çapan (2010) 211 öğretmen adayının katıldığı çalışmada üstün yetenekli öğrencilere yönelik metaforik algıları incelemiştir. 9 farklı programdaki 4. sınıf öğretmen adayları çalışmaya katılmıştır. Çalışmada üretilen 128 metafor, izleyen 13 kategoride toplanmıştır: yüksek performans gösteren; yetersiz koşullarda gelişmeye çalışan; uygun eğitime gereksinim duyan; gizemli ve anlamak için çaba gerektiren; değerli; kontrol edilmeye ve yönlendirilmeye açık; ileriye görebilen ve geleceğe yön veren; araştıran ve olaylara farklı bakabilen; yaşlılarından farklı görünen; geniş kapasiteli; üretken; yaratıcı; çok yönlü. Bu kategorilerden en fazla *yüksek performans gösteren, yetersiz koşullarda gelişmeye çalışan; uygun eğitime gereksinim duyan kategorilerinde*; en az *yaratıcı ve çok yönlü* kategorilerinde metafor üretildiği bulunmuştur.

Sonraki yıllarda gerçekleştirilen bir diğer çalışmada Özsoy (2014) "üstün yetenekli öğrenci" kavramının Bilim ve Sanat Merkezi öğrenci, öğretmen ve velilerince nasıl algılandığını incelemiştir. Katılımcılar (n=75) üstün yetenekli öğrenci kavramına ilişkin metafor üretmişlerdir. Üretilen metaforlardan kategori oluşturmada Eraslan Çapan (2010)'daki kategorilerin temel alındığı, ancak kategori sayısının azaltıldığı görülmüştür. Özsoy (2014) üretilen metaforları, izleyen 7 kategoride toplamıştır: yüksek performans gösteren çalışkan birey; uygun eğitime gereksinim duyan birey; gizemli, anlamak için çaba gerektiren birey; değerli birey; yaşlılarından farklı görünen birey; geniş kapasiteli birey; çok yönlü birey. Çalışmada en fazla metaforun *yaşlılarından farklı görünen birey, değerli bir birey ile uygun eğitime gereksinim duyan birey* kategorilerinde olduğu söylenebilir.

Duran ve Dağlıoğlu (2017), okul öncesi öğretmen adaylarının üstün yetenekli çocuklara ilişkin metaforik algılarını incelemiştir. 115 öğretmen adayının ürettikleri metaforlar

incelendiğinde en fazla *hazine* metaforunun kullanıldığı tespit edilmiştir. Üstün yetenekli çocuk kavramına yönelik algılardan oluşturulan kategoriler; *değer, maddesel dünya, bitki, hayvan, uzay, insani özellik, teknoloji, nesne (esya) ve yaşam* olarak belirlenmiştir. 1. sınıf öğretmen adaylarının en fazla değer kategorisinde, 4. sınıf öğretmen adaylarının ise değer, insani özellik, nesne, teknoloji kategorilerine yoğunlaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. 1. sınıf öğretmen adaylarına göre değer kategorisinin ön planda olduğu ancak 4. sınıf öğretmen adaylarına göre sadece değer kategorisinin değil insani özellik, nesne, teknoloji gibi kategorilerden de metaforların ön plana çıktığı belirtilmiştir.

Bu çalışmada geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına ilişkin metaforları aynı anda incelenmiştir. Yurt dışındaki çalışmada üstün zekâ, ülkemizdeki metafor çalışmalarında ise üstün yetenek kavramları üzerinden metaforlar üretilmiştir. Bu çalışma diğerlerinden farklı olarak, aynı anda hem üstün zekâ hem de üstün yetenek kavramları hakkında metaforlar geliştiren katılımcıların bu kavramları ayrı ya da benzer algılayıp algılamadıklarının belirlenmesine imkân sunmaktadır.

Öğretmenlerin üstün/ özel yetenekli öğrencilerin eğitim sürecinde, tarama ve tanılama süreçlerinde aktif rolleri bulunmaktadır (Şahin, 2018). Bu nedenle öğretmenlerin örtük kuramlarının belirlenmesi, uygun tanılama yöntemlerinin geliştirilmesine, tarama süreçlerinin iyileştirilmesine ve tarama ile tanılama sürecinde öğretmenlerden toplanan verilerin güvenilirlik ve geçerliğinin artmasına önemli katkılar sağlayabilir. Öğretmenlerin örtük kuramlarında literatürde belirtildiği şekilde üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukların özelliklerine ilişkin yanlış algılar da mevcut olabilir. Bu kuramların araştırılmasıyla bu noktadaki yanlışlar, eksiklerin tespiti söz konusudur. Böylece özellikle üstün zekâlı öğrencilerin tanılama için aday gösterilmesi sürecinde, birçok üstün zekâlı öğrencinin gözden kaçtığı, yanlış negatif oranın %60'ı aştığı (McBee, Peters & Miller, 2016) durumların önüne geçilebilir. Aynı zamanda öğretmenlerin stereotipleri, inançları, yargıları, algıları vb.'nin araştırılması gerektiği de alan yazında vurgulanmaktadır (Siegle & Powell 2004). Öğretmenlerin henüz eğitim kurumlarında çalışmaya başlamadan lisans eğitimleri esnasında üstün zekâ ve üstün yeteneğe ilişkin örtük kuramlarının incelenmesi, üstün zekâlı ve yeteneklilerin eğitim sürecinde rol alacak öğretmenlerin lisans sürecinde nasıl, hangi konularda desteklemeye ihtiyaç duyduklarına ilişkin ipuçları sağlayabilir. Bu yüzden bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının zihinlerinde yer alan üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına yönelik düşüncelerini, örtük kuramlarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymak, belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda izleyen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının üstün zekâ kavramına ilişkin metaforları nelerdir?
2. Öğretmen adaylarının üstün yetenek kavramına ilişkin metaforları nelerdir?
3. Öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına ilişkin metaforları hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Mevcut çalışmada öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yeteneğe dair sahip olduğu metaforları belirleyebilmek için nitel araştırma desenlerinden olgubilim (phenomenology) deseni kullanılmıştır. Olgubilim çalışmaları farkında olduğumuz ama derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanır ve bu olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

2016-2017 eğitim öğretim yılında yürütülen çalışma, Türkiye'nin kuzey batısında yer alan bir büyükşehirde kurulu devlet üniversitesinden ve ülkenin iç batı kısmındaki bir şehirde yer alan devlet üniversitesinden uygun örnekleme ile seçilen, gönüllü 279 öğretmen adayı ile

gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 205'i kadın (%73.5) ve 58'i erkek (%20.8) iken 16 kişi (%5.7) cinsiyetini belirtmemiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde öğretmen adaylarına çalışmanın konusu ve gerekçesi ifade edilerek, gönüllü olanların çalışmaya katılması istenmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğretmen adaylarının üstün zekâya ve üstün yeteneğe ilişkin metaforlarının ortaya konulması için “üstün zekâ.....gibidir; çünkü.....” ve “üstün yetenek.....gibidir; çünkü.....” cümlelerini tamamlamaları beklenmiştir. Öğretmen adaylarından bu cümlelerde üstün zekâya yönelik algılarını yansıtan tek bir metafor; üstün yeteneğe yönelik de algılarını yansıtan tek bir metafor üzerinde düşünerek her iki cümleyi de belirledikleri metaforlar ile ayrı ayrı tamamlamaları istenmiştir. Çalışmada öğretmen adaylarından bu cümleler aracılığı ile metafor konusu ve kaynağı “gibi” kelimesi ile belirlenmeye çalışılıp; “çünkü” kelimesi ile de kaynak ve konu arasındaki ilişkinin nedeninin mantıklı bir şekilde açıklanması beklenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından toplamda 279 adet form elde edilmiştir. Ancak araştırmada üstün zekâ metaforu için 207, üstün yetenek metaforu için ise 181 metafor değerlendirilebilmiştir. Her iki metafor için de araştırma dışında bırakılan formların neden dışarıda bırakıldığı veri analizi aşamalarında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların analiz süreci Saban (2008)'in ortaya koyduğu aşamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1. Adlandırma Aşaması: Öğretmen adaylarının üstün zekâya ve üstün yeteneğe dair ürettikleri metaforlar ayrı ayrı kavramlar halinde tanımlanarak her ikisi için de birer liste oluşturulmuştur. Bu aşamada üstün zekâ ve üstün yetenek için ayrı ayrı yapılan analizlerde herhangi bir metafor tanımlamayan cümleler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu aşamada üstün zekâya dair 10; üstün yeteneğe dair 16 cevap analiz dışı bırakılmıştır.

2. Eleme Aşaması: Bu aşamada içerik analizi teknikleri kullanılarak, metaforlar ayrıştırılmış ve öncelikle metaforun konusu, kaynağı ve metaforun kaynağı ile konusu arasındaki ilişki bakımından gözden geçirilmiştir. Bazı öğretmen adaylarının geçerli metaforlar üretmedikleri, üstün zekâ ya da üstün yeteneğe dair açıklamalar, tanımlar yaptıkları görülmüştür. Bu aşamada geçerli bir metafor üretmeyen ya da ürettikleri metaforu mantıklı bir şekilde açıklayamayan cevaplar analiz dışı bırakılmıştır. Bu anlamda üstün zekâya dair 62; üstün yeteneğe dair 82 cevap analiz dışı kalmıştır. Bu ayrıştırma işlemi sonucunda üstün zekâ için 207; üstün yetenek için ise 181 geçerli metafora ulaşılmıştır.

3. Kategori Geliştirme Aşaması: Üretilen metafor verilerinin incelenmesi sonucunda üstün zekâ için 207, üstün yetenek için ise 181 tanesinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Üstün zekâ ve üstün yetenek için geliştirilen metaforlar ve açıklamaları incelendiğinde, her iki kavram için de benzer metaforlar geliştirildiği ve açıklamalar yapıldığı görülmüştür. Öncelikle her iki kavram için de ayrı kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Her iki kavram için ayrı ayrı oluşturulan kategorilerin birbirine benzediği görüldüğü için her iki gruptaki metaforları kapsayacak ortak on üç kategori olmasına karar verilmiştir. Bu kategoriler: 1. Yüksek performans 2. Uygun ortam 3. Değerli 4. Gizemli 5. Aydınlatıcı 6. Yaşlılarından farklı 7. Sonsuz 8. Problem çözme 9. Üretici 10. Geniş bilgi kapasitesi 11. Armağan/ şans 12. Ender 13. Lider şeklindedir.

4. Geçerliliği ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Nitel bir çalışmada toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını detaylı şekilde açıklaması araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliği için önemli ölçütlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Mevcut çalışmada da geçerliliği ve güvenirliliği sağlamak üzere bu ölçütler dikkate alınmış ve araştırmada elde edilen metaforların her biri için, onu en iyi temsil ettiği varsayılan metafor ifadelerine açıkça yer vermiştir. Çalışmada bağımsız iki araştırmacı öncelikle tüm metaforları

kendileri incelemiş, metafor olup olmadığını 1 ve 0 kodlamasıyla bağımsız yapmıştır. Ardından iki araştırmacı bir araya gelerek kodlamaları karşılatırmışlar ve ayrı kodlamaya sahip metaforlar üzerinde tartışarak ortak bir karar almışlardır. Bundan sonraki aşamada kategori listesi oluşturularak yine önce bağımsız olarak araştırmacılar metafor kabul edilen verileri kategorilere yerleştirmişler ardından yine birlikte bağımsız listeleri karşılaştırarak görüş ayrılığı olan metaforlar üzerinde tartışarak metaforları ortak kategoriler altında toplamışlardır. Bununla birlikte çalışmanın iç güvenilirliğinin sağlanmasında, üretilen metaforların bulunduğu kategoriyi temsil edip etmediğini onaylamak amacı ile uzman görüşüne başvurulmuştur. Rastgele seçilen 26 metafor üstün zekâlıların eğitiminde uzman bir akademisyene gönderilerek metaforların kodlanması istenmiştir. Araştırmacılar ve alan uzmanının kodlamaları arasında güvenilirlik hesabı Miles ve Huberman'ın güvenilirlik formülü [Güvenirlik = (Görüş birliği) / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) X 100] ile yapılmıştır (Miles & Huberman, 1994) ve çıkan sonuç %89 olarak bulunmuştur. Miles ve Huberman (1994)'a göre %90 ve üstü değerler yüksek düzeyde bir güvenilirlik göstermektedir. Mevcut çalışmada da güvenilirlik hesabının ise %90 sınırında olduğu görülmektedir.

Metaforlar kategorize edilirken metaforun kelime anlamından ziyade, ona yüklenen anlam ve kullanım amaçları dikkate alınmıştır. Bu noktada öğretmen adaylarının "çünkü" ile başlayan açıklamaları yol gösterici olmuştur. Bu yüzden hem üstün zekâya hem de üstün yeteneğe dair geliştirilen metaforlarda, aynı metaforlar farklı amaçlarla yazıldığı için farklı kategorilerde bulunabilmektedir. Örneğin, uzay ve evren metaforları üstün zekâ için hem gizemli hem de sonsuz kategorilerinde geliştirilmiştir. Bununla birlikte üstün yetenek için elmas, maden metaforları hem değerli kategorisi için hem de ender kategorisi için geliştirilmiştir. Bu metaforların farklı kategorize edilmesinde öğretmen adaylarının açıklamaları yol gösterici olmuştur.

BULGULAR

Üretilen metaforların analizleri sonucunda oluşturulan 13 kategori, her kategoriye örnek teşkil edecek örnekleri ile sunulmuştur. Örneklerin sunumunda parantez içerisinde % işareti ile verilen sayılar yüzdeleri ifade ederken, sadece sayılardan oluşan parantez içi bilgiler ise frekansları ifade etmektedir. Metaforlar sonucu oluşturulan kategorilerle ilgili açıklamalar, öğrenci metafor örnekleri ile zenginleştirilmiştir. Örneklerin sonunda "K.." şeklinde verilen bilgiler katılımcılara ait kodlardır.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları üstün zekâya dair birbirinden farklı 121 metafor geliştirmiştir. Üstün zekâ için geliştirilen 121 metaforun, 82 tanesi sadece bir kez (tek bir öğrenci tarafından) üretilmiştir. En fazla tekrarlanan metaforlar ise bilgisayar (n=11, %5.3), elmas (n=6, %2.9), güneş (n=5, %2.4), yıldız (n=5, %2.4), ağaç (n=5, %2.4), maden (n=5, %2.4) ve üreten makine (n=5, %2.4) olarak bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının üstün yeteneğe dair geliştirdikleri metaforlara bakıldığında toplamda 131 metafor oluşturulduğu görülmektedir. Üstün yetenek için geliştirilen 131 metafordan, 104 tanesi sadece bir kez (tek bir öğrenci tarafından) üretilmiştir. En fazla tekrarlanan metaforlar ise elmas (n=7, %3.9), maden (n=6, %12), futbolcu (n=6, %3.3), altın (n=5, %2.8) olarak bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar 13 kategori içerisinde yerleştirildiğinde, üstün zekâyla ilgili en yüksek frekansa sahip ilk üç kategori sırası ile 1. Uygun ortam (%21.3), 2. Yüksek performans (%15) ve 3. Yaşıtlarından farklı (%10.1) şeklindedir. Öğretmen adaylarının üstün yeteneğe dair geliştirdikleri metaforlar kategorilere yerleştirildiğinde de en yüksek frekansa sahip ilk üç kategori 1. Uygun ortam (%22.1), 2. Yüksek performans (%21.5) ve 3. Yaşıtlarından farklı (%13.8) şeklinde ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının hem üstün zekâya hem de üstün yeteneğe dair ürettikleri metaforlar kategorize edildiklerinde, frekansı en yüksek ilk üç kategori her iki grupta da aynı olmuştur.

Aşağıda Tablo 1'de öğretmen adaylarının hem üstün zekâya hem de üstün yeteneğe yönelik geliştirdikleri metaforların kategorilere dağılımı verilmiştir.

Üstün Zekâya ve Üstün Yeteneğe İlişkin Kavramsal Kategoriler

Öğretmen adayları tarafından üstün zekâya ve üstün yeteneğe ilişkin üretilen metaforların kategorize edilmiş haline yönelik açıklamalar ve örneklemeler aşağıdaki gibidir.

1. Yüksek Performans: Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının geçerli üstün zekâ metaforlarından 31'i (%15) üstün zekâyı; üstün yetenek metaforlarından 39'u (%21.%) ise üstün yeteneği "yüksek düzeyde performans gösterme, çok çalışkan olma, üst düzeyde performans gösterme" olarak ifade etmiştir. Üstün zekâyâ dair metaforlarda bu kategoride en çok bilgisayar (6) ve üretim makinesi (3) görülürken; üstün yeteneğe dair metaforlarda en çok futbolcu (5), makine (3) ve robot (3) görülmüştür. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ gelişmiş bir bilgisayar gibidir; çünkü pek çok faaliyeti aynı anda yapabilir." (K40)

"Üstün zekâ çok fonksiyonlu bir üretim makinesi gibidir; çünkü hemen her şeyi daha kolay yapar." (K172)

"Üstün yetenek Messi gibidir; çünkü koşar, çalım atar, gol atar ve nasıl olursa olsun bir şekilde takımını galibiyete taşır." (K135)

"Üstün yetenek İsveç çakısı gibidir; çünkü aynı anda birçok işi yapmaya olanak sağlar." (K94)

2. Uygun Ortam: Öğretmen adaylarının üstün zekâyâ dair ürettikleri metaforlardan 44 (%21.3) tanesi üstün zekânın, üstün yeteneğe dair ürettikleri metaforlardan ise 40 tanesi (%22.1), üstün yeteneğin tanınması, var olan potansiyelini ortaya koyabilmesi ve gelişebilmesi için uygun ortamlara ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamdaki metaforlar bu kategori altında toplanmıştır. Bu kategoride üstün zekâyâ dair en çok ağaç (3), altın (3) ve maden (3) metaforları ortaya çıkarken; üstün yeteneğe dair maden (4), elmas (4) ve altın (3) gibi metaforlar ortaya çıkmıştır. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ bağ gibidir; çünkü bakarsan bağ bakmazsan dağ olur." (K190)

"Üstün zekâ madenden yeni çıkmış bir altın gibidir; çünkü tek başına da değerli olmasına rağmen doğru eğitimle işlendiğinde tıpkı işlenen altının göz alıcı takılara dönüşmesi gibi paha biçilemez bir hal alır." (K38)

"Üstün yetenek işlenmeyi bekleyen maden gibidir; çünkü bir kişinin yetenekli olması önemlidir. Fakat aynı derecede bu yeteneği geliştirmek, işlemek de o derece önemlidir." (K69)

"Üstün yetenek çiçek gibidir; çünkü gerekli bakımı yapmazsanız (su, toprak, güneş vs.) solar." (K10)

3. Değerli: Üstü zekâyâ dair üretilen metaforlardan 14'ü (%6.8) üstün zekânın; üstün yeteneğe dair üretilen metaforlardan 12'si (%6.6) üstün yeteneğin değerli ve kıymetli bir şey olduğunu düşünerek bunu ifade etmiştir. Bu kategoride üstün zekâyâ dair en çok görülen metafor mücevher (2) ve yıldız (2) olurken; üstün yeteneğe dair en çok görülen metafor altın (2) olmuştur. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ mücevher gibidir; çünkü değerlidir." (K76)

"Üstün zekâ gökyüzünde fark edilmemiş parlak bir yıldız gibidir; çünkü kimse bilmese bile çok değerlidir ve günün birinde keşfedilecektir." (K189)

"Üstün yetenek her bireyin sahip olmak istediği altın gibidir; çünkü değerlidir." (K233)

"Üstün yetenek su gibidir; çünkü çoğu zaman değeri umursanmaz." (K248)

4. Gizemli: Üstün zekâyâ dair üretilen metaforlardan 10'u (%4.8), üstün yeteneğe dair üretilen metaforlardan ise 8'i (%4.4) bu kavramları gizemli olma, anlamak için çaba gerektirme gibi anlamlara tekabül eden metaforlar ile açıklamışlardır. Bu kategoride üstün zekâyâ dair üretilen metaforların hepsi bir kez tekrarlanmakla birlikte bunlara örnek olarak karadelik, uzay, evren verilebilir. Üstün yeteneğe dair gizemli olma kategorisinde en çok buz dağı (2) görülürken maden, mucize ve gizli güç birer kez kullanılmıştır. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ beyin gibidir; çünkü keşfedilmeyi bekleyen çok yönü vardır." (K79)

"Üstün zekâ karadelik gibidir; çünkü derin, çekici, bilinmez ve büyüleyicidir." (K4)

"Üstün yetenek buzdağının görünmeyen kısmı gibidir; ortaya çıkmadığı sürece ne olduğu bilinmez." (K129)

“Üstün yetenek orman gibidir; çünkü her şey içinde gizlidir.” (K14)

5. Aydınlatıcı: Bu kategoride hem üstün zekâya hem de üstün yeteneğe dair en çok belirtilen metafor güneş (sırası ile; 4, 3) olmuş ve bu kategori ile üstün zekâ veya üstün yeteneğin aydınlatıcı olduğu, etrafına ışık verdiği açıklanmak istenmiştir. Üstün zekâya ait metaforlardan 10'u (%4.8), üstün yeteneğe ait metaforlardan 8'i (%4.4) bu kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

“Üstün zekâ güneş gibidir; çünkü gittiği her yeri aydınlatır.” (K28)

“Üstün zekâ ışık gibidir; çünkü görülmeyecek bütün durumları, olayları bu sayede aydınlatır.” (K37)

“Üstün yetenek güneş gibidir; çünkü çevresini aydınlatır.” (K101)

“Üstün yetenek fişek gibidir; çünkü bulunduğu ortamda parlar, etrafına ışık saçar.” (K173)

6. Yaşıtlarından Farklı: Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının geçerli üstün zekâ metaforlarından 21'i (%10.1) üstün zekâyı; üstün yetenek metaforlarından 8'i (%4.4) ise üstün yeteneği, yaşıtılarından farklı olma, yaşıtılarından farklı davranma, düşünme vb. şeklinde tanımlamıştır. Üstün zekâya dair bu kategoride en çok yıldız (2), gökdelen (2) metaforu görülürken; üstün yeteneğe dair hep tek cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar arasında parmak, gökdelen, akrobat gibi metaforlar görülmüştür. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

“Üstün zekâ yıldız gibidir; çünkü üstün zekâlı birey diğerlerinden farklıdır, parlar kendini belli eder.” (K7)

“Üstün zekâ gökdelen gibidir; çünkü kalabalıklar içinde hemen fark edilir.” (K187)

“Üstün yetenek elma sepetindeki armut gibidir; çünkü diğerlerinden farklı, bazen kendini dışlanmış hisseder.” (K206)

“Üstün yetenek dünya gibidir; çünkü evrenin içinde tek bir alanda diğerlerinden daha farklıdır.” (K25)

7. Sonsuz: Üstü zekâya dair üretilen metaforlardan 15'i (%7.2) üstün zekânın; üstün yeteneğe dair üretilen metaforlardan 5'i (%2.8) üstün yeteneğin sonsuz, sınırsız, uçsuz bucaksız olduğunu ifade etmiş ve bu kategoriyi oluşturmuştur. Bu kategoride üstün zekâya dair en çok görülen metafor uzay (3), evren (3), gökyüzü (2) ve okyanus (2) olurken; üstün yeteneğe dair en çok görülen metafor evren (2) olmuştur. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

“Üstün zekâ uzay gibidir; çünkü uçsuz bucaksızdır. Sınırlarını çizemeyiz.” (K13)

“Üstün zekâ okyanus gibidir; çünkü üstün zekâlı bireylerin ne kadar üstün zekâlı oldukları bilinmez, sınırsızdır.” (K207)

“Üstün yetenek gökyüzü gibidir; çünkü ucu bucağı yoktur.” (K140)

“Üstün yetenek bilim gibidir; çünkü sürekli ilerler gelişir, sınırları yoktur.” (K19)

8. Problem çözme: Öğretmen adayları tarafından üretilen ve geçerli olan üstün zekâya dair metaforların 3'ü (%1.4) üstün zekâyı; üstün yeteneğe dair geçerli sayılan metaforların da yine 3'ü (%1.7) üstün yeteneği var olan problemlere çözüm bulmada başarılı olma olarak açıklamışlardır. Üstün zekâ kapsamında arkadaş, robot ve anahtar metaforları kullanılırken, üstün yetenek kapsamında aile, AKUT ve yaşam koçu metaforları kullanılmıştır. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

“Üstün zekâ robot gibidir; çünkü robotlar her problemi çözer.” (K136)

“Üstün zekâ anahtar gibidir; çünkü birçok konuda mantık, akıl yürütme ile çözüme ulaşabilir.” (K147)

“Üstün yetenek aile gibidir; çünkü her soruna bir çözümü vardır.” (K28)

“Üstün yetenek yaşam koçu gibidir; çünkü karşılaştığınız problemleri kolaylıkla çözenize yardımcı olur.” (K75)

9. Üretici: Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının üstün zekâya ya da üstün yeteneğe ilişkin ürettiği metaforlardan, yaratıcı fikirler üretme, yeni şeyler üretme ve yeni özgün fikirler bulma ile ilgili olanlar bu kategoride toplanmıştır. Üstün zekâya ait metaforların 12'si (%5.8); üstün

yeteneğe ait metaforların da 9'u (%5.0) bu kategoride bulunmaktadır. Üstün zekâya yönelik üretilen metaforlara üreten makine (2), hayal gücü (1), bilim (1) gibi metaforlar örnek verilirken, üstün yeteneğe yönelik üretilen metaforlara yaratıcı güç (1), ressam (1), keşif (1) örnek verilebilir. Bu kategoriyi oluşturan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ üretim makinesi gibidir; çünkü sürekli yeni şeyler üretir." (K92)

"Üstün zekâ bilimkurgu film gibidir; çünkü yaratıcı orijinal fikirleri vardır." (K56)

"Üstün yetenek yaratıcı güç gibidir; çünkü üstün yetenek yaratma gücünün kullanımındır." (K2)

"Üstün yetenek yaratıcı resimler yapan bir ressam gibidir; çünkü hayal güçlerini kullanarak hareket ederler." (K201)

10. Geniş bilgi kapasitesi: Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının geçerli üstün zekâ metaforlarından 18'i (%8.7) üstün zekâyı; üstün yetenek metaforlarından 1'i (%0.6) ise üstün yeteneği geniş bilgi dağarcığına sahip olma, her bilgiye sahip olma, her şeyi bilme şeklinde tanımlamıştır. Üstün zekâyâ dair bu kategoride en çok kitap (3), bilgisayar (2), okyanus (2) ve internet (2) metaforu görülürken; üstün yeteneğe dair tek bir metafor youtube (1) olarak ortaya çıkmıştır. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ kitap gibidir; çünkü ne ararsan onda bulacakmışsın gibi hissedersin." (K45)

"Üstün zekâ okyanus gibidir; çünkü her bilgi onun için bir damla gibidir. Bu damlalarla beslenip engin denizlere ulaşması halinde kendini gerçekleştirebilir." (K1)

"Üstün yetenek Youtube gibidir; çünkü tek kelimeyle her şeyi bulur." (K106)

11. Armağan/ Şans: Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının üstün zekâyâ dair ürettiği 10 metafor (%4.8) üstün zekâyı ve üstün yeteneğe dair ürettiği yine 10 metafor (%5.5) üstün yeteneği doğuştan hediye edilmiş, armağan olmuş ve piyangodan para çıkması şeklinde açıklamıştır. Üstün zekâyâ ait metaforlarda en çok piyangodan milyonları kazanmak (2) geliştirilirken, üstün yeteneğe ait metaforların hepsi birer defa yazılmakla birlikte örnekler sihir (1), ödül (1), şans (1) gibidir. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ piyangoda milyonları tutturmak gibidir; çünkü bireye doğuştan verilen bir ayrıcalıktır." (K47)

"Üstün zekâ Allah'ın bir lütfudur; çünkü herkeste bulunmaz." (K104)

"Üstün yetenek Tanrı'nın bazı insanlara ödülü gibidir; çünkü bazı insanlar ellerindeki birçok imkâna rağmen bazı ödüllere, başarılarla ulaşamazken üstün yetenekli insanlar bunun aksi yönde şanslı doğarlar." (K43)

"Üstün yetenek şans gibidir; herkeste olmaz seçili kişilere dağıtılmış nazar boncuğu gibidir." (K195)

12. Ender: Üstün zekâyâ dair geliştirilen 16 (%7.7) metafor ve üstün yeteneğe dair geliştirilen 18 (%9.9) metafor, bu kavramları ender bulunma, nadir olma, az bulunma ile açıklamıştır. Bu kategoride üstün yeteneğe ait metaforlar inci (2), elmas (2) ve pırlanta (1) olurken, üstün yeteneğe ait metaforlar da benzer şekilde elmas (2), inci (2) ve Hint kumaşı (2) olmaktadır. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Üstün zekâ hastalık gibidir; çünkü her insanda görülmeyen bir durumdur. Nasıl ki ciddi hastalıklar her insanda görülmez, üstün zekâ da herkeste görülmez." (K240)

"Üstün zekâ Hint kumaşı gibidir; çünkü çok bulunmaz." (K108)

"Üstün yetenek para gibidir; çünkü herkes ister ama çok az insan sahip olabilir." (K85)

"Üstün yetenek Mona Lisa tablosu gibidir; çünkü kimse o tablonun aynısını yapamaz ve aynı özelliklerde yapamaz." (K178)

13. Lider: Çalışmada üstün zekâyâ dair geliştirilen 3 (%1.4) metafor ve üstün yeteneğe dair geliştirilen 3 (%1.7) metafor bu kavramları lider özellikli olma, içinde bulunduğu gruba yön verme olarak açıklamıştır. Bu kategoride üstün yeteneğe ait metaforlara takımına liderlik eden futbolcu (3) örnek olurken, üstün yeteneğe ait metaforlara da pusula (1) ve kutup yıldızı (1) örnek olmuştur. Bu kategoriyi oluşturan bazı üstün zekâ ve üstün yetenek metafor örnekleri aşağıda verilmiştir.

“Üstün zekâ Iniesta gibidir; çünkü koşmadan, çalım atmadan da takımın lideri, en kilit ismi, takımı yönlendiren, oynamasını sağlayan kişi olabilir.” (K135)

“Üstün zekâ Alex gibidir; çünkü düşünerek gol atabilir, takımı yönetebilir.” (K228)

“Üstün yetenek pusula gibidir; çünkü çalışmalarındaki üstünlükle herkese yön verip, örnek olur.” (K17)

“Üstün yetenek kutup yıldızı gibidir; çünkü diğer tüm yıldızlar arasında daima doğru yönü gösterir.” (K27)

Tablo 1. *Üstün zekâ ve üstün yeteneğe yönelik üretilen metaforların kategorilere dağılımı*

Kategoriler	Üstün Zekâ Metaforlar	Üstün Zekâ Frekans	Üstün Zekâ Yüzde	Üstün Yetenek Metaforlar	Üstün Yetenek Frekans	Üstün Yetenek Yüzde
1-Yüksek performans	Bilgisayar (6), Üretim makinesi (3), Asırlık çınar (2), Su (2), Ferrari (1), Buzdağı (1), Jet (1), Yarış arabası (1), Arı (1), Robot (1), Atom bombası (1), Ejderha (1), Akıllı telefon (1), Piramitin en üst noktası (1), Araba motoru (1), Son model araba (1), Dağ (1), Zor matematik işlemleri yapma (1), Ayrıcalık (1), At (1), Zekâ Küpü (1), Alaaddin'in sihirli lambası (1)	31	15	Futbolcu (5), Makine (3), Robot (3), Bilgisayar (2), Anne (2), Baba (1), Hız (1), Doğa (1), Süper kahramanlar (1), Gözlük (1), Başrol oyuncusu (1), Mutfak robotu (1), İsveç çakısı (1), Piramit (1), Tiyatro oyuncusu (1), Amir Khan (1), Bal (1), Madenden elde edilen gelir (1), Teknoloji (1), Ney (1), Ejderhayı kullanmak (1), Motor (1), Maça önde başlamak (1), üstün zekânın yansıması (1), BMW (1), Çok amaçlı çakı (1), Einstein (1), Bisikletlerin arasında kalmış motosiklet (1), F1 yarış arabası (1)	39	21.5
2-Uygun ortam	Ağaç (3), Altın (3), Maden (3), Elmas (2), Demir (2), Zekâ küpü (2), Saklı mucize (2), Bilgisayar (2), Merdiven (2), Teknoloji (2), Hamur (2), Bağ (2), Güneş (1), Evcil hayvan (1), Kitap (1), Kömür (1), Ana renkler (1), Mücevher (1), Beyin (1), İnternet (1), Kil (1), Boş Cüzdan (1), Asansör (1), Sandık (1), Tahterevallı (1), Gümüş (1), Bina (1), Tohum (1), Akıllı Telefon (1)	44	21.3	Maden, (4), Elmas (4), Altın (3), Gökkuşağı (2), Ağaç (2), Hamur (2), Jenga (2), Tohum (2), Yaratıcı güç (1), Toprak (1), Makine (1), Çiçek (1), Servet (1), Armağan (1), Güneş ışınları (1), Yıldız (1), Fabrika (1), Mücevher (1), Endemik bitki (1), Ay (1), Ateş (1), Çay (1), Demir (1), Kumaş (1), İnşaat (1), Teknoloji (1), Teknolojik alet (1)	40	22.1
3-Değerli	Mücevher (2), Yıldız (2), Pırlanta (1), Elmas (1), Altın (1), Buzdağı (1), Zaman (1), Orkide (1), Teknoloji (1), Maden (1), Hint kumaşı (1), Yakut (1)	14	6.8	Altın (2), Maden (1), Elmas (1), Piyano (1), Servet (1), Mücevher (1), Şaheser (1), Pırlanta (1), Anahtar (1), Gelin (1), Su (1)	12	6.6
4-Gizemli	Kare delik (1), Uzay (1), Evren (1), Buzdağı (1), Kutu (1), Maden (1), Beyin (1), Keşfedilmemiş güzel yer (1), Sandık, Ada (1)	10	4.8	Buz dağı (2), Orman (1), Maden (1), Mucize (1), Ceviz (1), Keşfedilmemiş bir madde (1), Gizli güç (1)	8	4.4
5-Aydınlatıcı	Güneş (4), Pırlanta (1), Yıldız (1), Ay (1), Işık (1), Disko topu (1), Ampul (1)	10	4.8	Güneş (3), Yıldız (2), İlham perisi (1), Işık (1), Fişek (1)	8	4.4

6- Yaşlılarından farklı	Yıldız (2), Gökdelen (2), Elmas (1), Uçurtma (1), Zenginlik (1), Zekâ küpü (1), Babası market sahibi çocuk (1), Ana renkler (1), Çok boyutlu gözlük (1), Erken kızarmış domates (1), Kutu (1), Gül bahçesinde papatya (1), Yarış arabası (1), Gemi (1), Gökdelen (1), Lunapark (1), Fazla yemek yemek (1), Taş (1), Dikenler arasında çiçek (1), Ayrıcalık (1)	21	10.1	Parmak (1), Güneş (1), Parti (1), Renk (1), Dünya (1), Jeton (1), Siyah içinde beyaz (1), Zeytinyağı (1), Film karakteri (1), Kar tanesi (1), Ülke (1), Mutfak robotu (1), Futbolcu (1), Nilüfer (1), Aruz ölçüsü ile halka hitap (1), Beethoven (1), Işıldayan lamba (1), Mucit (1), İphone7 (1), Lens kullanmak (1), Gökdelen (1), Elma sepetindeki armut (1), Akrobat (1), Harry Potter (1), Arap atı (1)	25	13.8
7-Sonsuz	Uzay (3), Evren (3), Okyanus (2), Gökyüzü (2), Doğa (1), Samanyolu galaksisi (1), Dil (1), Çark (1), Uçurtma (1)	15	7.2	Evren (2), Bilim (1) Gökyüzü (1), Deniz (1)	5	2.8
8-Problem çözme	Arkadaş (1), Robot (1), Anahtar (1)	3	1.4	Aile (1), AKUT (1), Yaşam koçu (1)	3	1.7
9-Üretici	Üreten makine (2), Ağaç (1), Bilim (1), Matematik (1), Bilgisayar (1), Bilim kurgu film (1), Hayal gücü (1), Fikirmatik (1), Kıvılcım (1), Yaratıcı (1), Buluş (1)	12	5.8	Yaratıcı güç (1), Kara delik (1), Keşif (1), Sihir (1), Bina (1), Fabrika (1), Elinden her iş gelen (1), Ressam (1), Bitki/ hayvan (1)	9	5.0
10-Geniş bilgi kapasitesi	Kitap (3), Okyanus (2), Bilgisayar (2), İnternet (2), Ahtapot (1), Kütüphane (1), Arama motoru (Google) (1), Saksı (1), Bilgi küpü (1), Sözlük (1), Nar (1), Bilgi (1), Büyücü (1)	18	8.7	Youtube (1)	1	0.6
11-Armağan/ şans	Piyangodan milyonları kazanmak (2), Pırlanta (1), Akarsu (1), Ağaç (1), Lütuf (1), Nefes (1), Miras (1), Deha (1), Cinsiyet (1)	10	4.8	İnci (1), Sihir (1), Ödül (1), Ses sanatçısı (1), Avını yakalayan aslan (1), Şans (1), Miras (1), Torpilli (1), Lütuf (1), Kutu (1)	10	5.5
12-Ender	İnci (2), Elmas (2), Pırlanta (1), Takdir belgesi (1), Dört yapraklı yonca (1), Hint kumaş (1), Özel üretim araba (1), Toros araba (1), Para (1), Gökkuşluğu (1), Vaha (1), Kuyruklu yıldız (1), Avokado (1), Hastalık (1)	16	7.7	Elmas (2), İnci (2), Hint kumaş (2), Piyano (1), Mavi göz (1), Yemek yapmak (1), Sanat (1), Erdemli olmak (1), Special yemek (1), Para (1), Mona Lisa tablosu (1), Şans (1), Lüks eşya (1), Kuyruklu yıldız (1), Uzay mekiği (1)	18	9.9
13-Lider	Takımına liderlik eden futbolcu (3)	3	1.4	Pusula (1), Kutup yıldızı (1), Dört nala koşan at (1)	3	1.7

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına ilişkin örtük kuramları geliştirdikleri metaforlar üzerinden incelenmiştir. Öğretmen adaylarının üstün zekâ için en çok sırasıyla elma, güneş, yıldız, ağaç, maden ve üreten makine kavramlarını; üstün yetenek için en çok sırasıyla elmas, maden, futbolcu ve altın kavramlarını içeren metaforlar ürettikleri bulunmuştur. Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlardan oluşturulan 13 kategori uygun ortam, yüksek performans, yaşlılarından farklı, geniş bilgi kapasitesi, enderlik, sonsuz olma, değerli, yaratıcı, gizemli, aydınlatıcı, armağan/ şans, lider, problem çözme olarak adlandırılmıştır. Katılımcıların bu kategorilerden hem üstün zekâ hem de üstün yetenek için en çok sırasıyla “uygun ortam, yüksek performans ve yaşlılarından farklı” kategorilerine giren metaforlar ürettikleri bulunmuştur.

Katılımcıların, üstün zekâ ve üstün yeteneğe dair ürettikleri metaforlar incelendiğinde her iki metafor için genel olarak üretilen metaforların çoğunlukla benzer oldukları söylenebilir. Üretilen metaforların kategoriler altında gruplanmasından sonra üstün zekâ ve üstün yetenek için üretilmiş metaforların kategorilerdeki yüzde dağılımları incelendiğinde en çok metafor üretilen ilk üç kategorinin her iki kavram için de aynı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun her iki kavramın da aynı tanımlamaları ifade etmek için kullanıldığına; hatta bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılması durumuna ilişkin veriler sunduğu söylenebilir.

Öğretmen adaylarının ürettiği metaforların kategorize edilmesi ile en çok frekansa sahip olduğu belirlenen ilk üç kategori sırası ile uygun ortam, yüksek performans ve yaşlılarından farklı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ilk kategori olan uygun ortam her iki kavram içinde en önemli kategori olarak görülmüştür. Bu da öğretmen adaylarının hem üstün zekâ hem de üstün yeteneğin ortaya çıkmasında ya da gelişmesinde uygun ortamların oluşturulmasının, uygun eğitim, öğretim ve yönlendirmelerin yapılmasının önemli olduğunu düşündüğünün bir göstergesi olabilir. Gagne (2004) ayrımsal üstün zekâ ve üstün yetenek kuramında, her ne kadar zekâ ve yeteneği farklı yapılar olarak tanımlasa da zekânın yeteneğe dönüşmesinde çevre koşullarının, yani eğitim öğretim, yönlendirme vb. koşulların sağlanması gerektiği belirtilir. Öğretmen adaylarının sahip olduğu örtük kuramlarda da üstün zekâ ya da yeteneğin ortaya çıkmasında çevre koşullarının (uygun eğitim, yönlendirme vb.) önemli olduğu görülmektedir.

İkinci en yüksek frekansa sahip kategoriye göre ise öğretmen adayları üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarını yüksek, üst düzeyde performans göstermekle ilişkilendirmektedir. Alan yazında üstün zekâlı bireylere yönelik yapılan metafor çalışmalarında (Eraslan Çapan, 2010; Özsoy, 2014) yüksek performans gösterme kategorisinin yer alması bulgunun farklı çalışmalar ile örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yüksek performans gösterme, alan yazında üstün zekâlı bireylerin sahip olduğu genel özellikler arasında çoğunlukla yer almaktadır (Ruf, 2005; Sak, 2010).

“Yaşlılarından farklı” her iki kavram için de en yüksek frekansa sahip üçüncü kategori olmuştur. Üstün zekâlı ya da yetenekli öğrencilerin yaşlılarından farklı olması durumu ile ilgili alan yazında hem pozitif hem de negatif farklılıklara vurgu yapıldığı görülmektedir. Mevcut çalışmada yaşlılarından farklı olma kategorisinde yer alan metaforlar çoğunlukla olumlu farklılıkları yansıtmıştır; fakat toplumdaki yanlış inançlardan ve üstün zekâlı ya da yetenekli bireylere yönelik yeterli bilgiye sahip olamamaktan, bazı durumlarda bu farklılıklar anormallik olarak algılanabilmektedir (Ataman, 2004).

Üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına ilişkin üretilen metafor kategorilerindeki frekans ve yüzde dağılımı genelde birbirine yakın olmasına rağmen yüksek performans kategorisindeki yüzde oranının üstün yetenek lehine; sonsuz ile geniş bilgi kapasitesi kategorilerindeki yüzde oranlarının üstün zekâ lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Hatta geniş bilgi kapasitesi kategorisinin üstün zekâ kategorileri içinde sıklık oranı olarak dördüncü sırada yer alırken, üstün yetenekte en sonda ve en az frekansa sahip olduğu görülmektedir. (Tabloya bkz.). Bu durumla ilişkili olarak katılımcıların üstün yeteneği daha çok yüksek performans sergilenen bir durum olarak düşünürken, üstün zekâ kavramını daha soyut olarak sonsuz, sınırları olmayan bir kavram ve daha çok sınırsız bilgiye sahip olmakla ilişkilendirdikleri düşünülebilir. Bu noktada öğretmen adaylarının üstün zekâyı daha çok bir potansiyel ve üstün

yeteneği de bu potansiyelin yaşamla gelişerek performansa dönüşmesi şeklinde algıladıkları söylenebilir. Yine bu durumun da Gagne (2004)'nin ortaya koyduğu ayrımsal üstün zekâ ve üstün yetenek kuramı uyarınca üstün zekâ, doğuştan gelen bir kapasitedir; üstün yetenek ise, doğuştan gelen bu kapasitenin yaşam ile gelişmesi bakışıyla örtüştüğü söylenebilir.

Öğretmen adaylarının yüksek frekansa sahip olan kategoriler dışında farklı kategoriler altında yer alan metaforları ve açıklamaları da sahip oldukları örtük kuramlarla ilgili ipuçları vermektedir. Üstün zekâ kavramına yönelik sonsuz ve geniş bilgi kapasitesi kategorisinde yazdıkları bazı açıklamalar, üstün zekâlı öğrencilerden beklentilerinin çok fazla olduğunu ve bu beklentilerin çok da gerçekçi olamayacağını göstermektedir. Örneğin “Üstün zekâ internet gibidir; çünkü her soruya cevabı vardır.”, “Üstün zekâ uzay gibidir; çünkü uçsuz bucaksızdır, sınırlarını çizemeyiz.” vb. üretilen metaforlar ve açıklamaların üstün zekânın her konuda bilgi sahibi olduğu, sahip olduğu potansiyelin her alanda aktif olduğu ve sınırsız olduğu gibi bir algı olduğuna örnek oluşturabilir. Öğretmen adaylarının mevcut çalışmada bahsedilen gerçek dışı beklentilerine benzer şekilde Olthouse (2014)'un çalışmasında da üstün zekâlı bireyin kuyruklu yıldızla benzetildiği ve sonsuza kadar durmayacağını, sınırsız olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Sak (2011)'in zekâ ve yeteneğe yönelik kavram yanılgıları, mitleri ve popüler inançları hakkında yaptığı çalışmasında da toplumun üstün zekâlı bireylerin her şeyi bildiği inancının bir kavram yanılgısı olduğu ifade edilmiştir. Bu kavram yanılgısının, insanlarda yer alan üstün zekânın Tanrısal bir hediye olduğu ve bu bağlamda her şeyi bilme gücüne sahip olduğu dogması ile de yüksek düzeyde pozitif ilişki gösterdiği ortaya çıkmıştır (Sak, 2011). Bu bireylerden “sonsuz bilgiye sahip olma, her şeyi bilme” beklentisinin yersiz olduğu, üstün zekâlı bireylerin yetenek alanları dışındaki alanlarda akranlarına göre daha az bilgiye sahip olabilecekleri ve daha az şey bilmelerinin de olası olduğu söylenebilir.

Üstün zekâ ve üstün yetenek metaforları için oluşturulan kategoriler de kendi içinde bir takım gruplamalar yapılarak tartışılabilir. Örneğin uygun ortam, yüksek performans, üretici, problem çözme ve geniş bilgi kapasitesi kategorileri alan yazında üstün zekâyı tanımlayan veya kuramlarda en çok değinilen kavramlardandır. Sonsuz, değerli, armağan/ şans, ender, yaşlılarından farklı kategorileri de üstün zekânın sınırsızlığı, toplum tarafından değerli paha biçilmez görüldüğü, yine herkeste olmayan, doğuştan sunulan bir armağan olduğu, ender görüldüğü ve bunun bireyde farklılaşmalar oluşturduğu görüşlerini içinde barındırmaktadır. Bunun yanında lider, aydınlatıcı, gizemli kategorileri ise bu kavramlara sahip kişilere atfedilebilecek özellikler olduğu ancak bu özelliklere sahip kişilerin gizem barındırmalarına rağmen toplumda lider olarak görülen ve toplumu aydınlatan kişiler olarak görüldüğü söylenebilir. Ancak üstün zekâ ve üstün yetenekle ilgili olarak bu kategorilerin daha az kişi tarafından vurgulandığı söylenebilir. Üstün zekâ ve üstün yetenek dendiğinde ilk akla gelen özelliklerde daha çok performans beklentisi olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularında ortaya çıkan kategoriler içerisindeki yüksek performans, üretici, ender ve değerli kategorilerinin alan yazında beşgen kuramın (Sternberg & Zhang, 1995) dört kategorisine (olağanüstülük, enderlik, üretkenlik, değer) karşılık geldiği sadece kategoriler arasında kanıt kategorisinin net olarak ortaya çıkmamış olduğu söylenebilir. Ayrıca ender, üretici ve lider kategorilerinin Demirel ve Sak (2011)'in bulgularıyla da örtüştüğü söylenebilir. Söz konusu çalışmada da toplumun daha çok ender yetenek kategorisinde yer alan yetenekler içinde düşünülen yaratıcılık, icat yapma gerektiren ve liderlik özelliklerine değer verdiğine yönelik bulgular elde edilmiştir.

Mevcut çalışma, öğretmen adaylarının sahip olduğu metaforlar aracılığıyla üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına yönelik örtük kuramların ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır. Bu ve benzeri çalışmalar ile öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yeteneğe yönelik bakış açılarının belirlenmesi ve ortaya çıkan veriler ışığında öğretmen adaylarının hizmet öncesinde bu kavramlara yönelik yanlış algı ve öğrenmelerin, doğru eğitimlerle buluşarak değiştirilmesi önem taşımaktadır. Çalışmada öğretmen adaylarının alan yazındaki örtük ve açık kuramlarda geçen bir takım özelliklere paralel düşünceleri olduğu görülmüştür. Yine öğretmen adaylarının örtük zekâ kuramlarında da uygun ortam, yüksek performans, geniş bilgi kapasitesinin ön planda olduğu ancak üstün zekâ ve üstün yetenekle ilgili yaratıcı özelliklerin daha az frekanslarda yer aldığı görülmüştür. Bu sonuç tarama, tanılama süreçlerinde bu tür özelliklere

sahip öğrencilerin hala risk altında olduğuna yönelik bir gösterge olabilir. Bu nedenle öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sürecinde üstün zekâlı öğrencilerin özellikleri, öğrenme ihtiyaçları vb. gibi konularda verilecek eğitimlere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Örnek olarak Megay-Nespoli (2001) öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada, üstün zekâlı çocukların özelliklerine ve eğitim ihtiyaçlarına yönelik öğretmen adaylarına eğitim vermiştir. Bu eğitim sonucunda öğretmen adaylarının üstün zekâlı çocuklara yönelik tutumlarında olumlu bir artış görülürken; üstün zekâlı öğrencileri tanıma, yönlendirme, bireyselleştirme noktalarında kendilerine daha da güvenilir hale geldiklerini ortaya koymuştur. Ülkemizde de lisans eğitimi sürecinde öğretmen adaylarına üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar ve eğitimlerine yönelik seçmeli derslerin yer verilmesiyle öğretmen adaylarının bu konudaki örtük kuramlarında yer alan yanlış kavramların düzeltilmesi ya da eksik bilgilerin azaltılmasına katkı sağlanabilir. Ayrıca alan yazındaki açık kuramları da öğrenerek zenginleşmelerine fırsat sağlanabilir. Bu eğitimler sonucunda, öğretmen adaylarının metaforlarında yüksek frekanslarla belirttikleri uygun ortam ihtiyacına daha etkili bir şekilde cevap verilebilecektir.

Mevcut çalışma, öğretmen adaylarının üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına yönelik örtük kuramları hakkında fikir verme noktasında alana katkı yapmakla birlikte çalışma bazı sınırlılıklara da sahiptir. Çalışma gönüllü olarak katılım sağlayan öğretmen adaylarıyla sınırlı olup bu öğretmen adayları hakkında fikir vermektedir. Bu noktada çalışmanın daha fazla katılımcı ile yapılması önerilebilir. Ayrıca çalışmada sadece metaforlar üzerinden öğretmen adaylarının örtük kuramları incelenmiştir. İleriki çalışmalarda örtük kuramlar farklı yöntemler kullanılarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ataman, A. (2004). Üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocuklar. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *Üstün yetenekli çocuklar için seçilmiş makaleler kitabı*. (ss. 155-168) İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- Ambrose, D. (2000). World-view entrapment: Moral-ethical implications for gifted education. *Journal for the Education of the Gifted*, 23, 149-186 .
- Borland, J. (2005). Gifted education without gifted children. In R. J. Sternberg & J. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (pp. 1-19). New York, NY: Cambridge University Press.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Duran, A., & Dağlıoğlu, H. E. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının üstün yetenekli çocuklara ilişkin metaforik algıları. *GEFAD* 37(3), 855-881.
- Demirel, Ş., & Sak, U. (2011). Yetenek hiyerarşisi: üstün yetenek türlerinin toplumsal değerleri üzerine bir araştırma. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 61-76.
- Eraslan Çapan, B. (2010). Öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilere ilişkin metaforik algıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 140-154.
- Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. *High Ability Studies*, 15, 119-147. doi:10.1080/1359813042000314682
- García-Cepero, M. C., & McCoach, D. B. (2009). Educators' implicit theories of intelligence and beliefs about the identification of gifted students. *Universitas Psychologica*, 8(2), 295-310.
- Güçyeter, Ş. (2016). Türkiye'de üstün yeteneklileri tanılama araştırmaları ve tanılamada kullanılan ölçme araçları. *Turkish Journal of Education*, 5(4), 235-254.
- Güçyeter, Ş., & Sak, U. (2018). Özel yeteneklilerin tanılanmasında var olan güncel sorunlar ve çözümleri. İçinde U. Sak (Ed.), *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (ss. 185-204, 2.Baskı). Ankara: Vize Akademi.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202-251, 2nd ed.). New York, NY: Cambridge University Press . Retrieved from: <https://cloudfront.escholarship.org/dist/prd/content/qt54g7j6zh/qt54g7j6zh.pdf>
- Marland, S. P., Jr. (1971). Education of the gifted and talented- Volume I: Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education. Department of Health, Education, and Welfare Office of Education, Washington, DC. Retrieved ERIC <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED056243.pdf> ED 056 243
- McBee, M. T., Peters, S. J. , & Miller, E. M. (2016). The impact of the nomination stage on gifted program identification: A comprehensive psychometric analysis. *Gifted Child Quarterly*, 60 (4), 258-278.

- MEB. (1974). *Özel eğitime muhtaç çocuklar hakkında yönetmelik*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (1991). *Üstün yetenekli çocukların eğitimi raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2013). *Özel yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı (2013-2017)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Megay-Nespoli, K. (2001). Beliefs and attitudes of novice teachers regarding instruction of academically talented learners. *Roeper Review*, 23, 178-182.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Olthouse, J. (2014). How do preservice teachers conceptualize giftedness? A metaphor analysis. *Roeper Review*, 36(2), 122-132, doi.: 10.1080/02783193.2014.884200
- Online Etymology Dictionary (2018). Metapherein. Retrieved from <https://www.etymonline.com/word/metaphor>
- Özsoy, Y. (2014). Bilim ve sanat merkezi öğrenci, öğretmen ve velilerin üstün yetenekli öğrenci kavramına ilişkin metaforları. *Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-87.
- Öztürk, Ö. (2018). *Chimera, Kimera (Yunan Mitolojisi)*. <http://ozhanozturk.com/2018/01/28/chimera-kimera-mitoloji/> adresinden alınmıştır.
- Renzulli, J. S. (1986). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In R. J. Sternberg, & J. E. Davidson (Eds.), *Conception of giftedness* (pp. 53-92). New York, NY: Cambridge University Press
- Ruf, D. L. (2005). *Losing our minds: Gifted children left behind*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press. Retrieved from https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=RnWY5TCJr1QC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Ruf,+losing+our+minds&ots=leapvBuLPB&sig=4xKsR6aus8ZtK5RN4VVYAjw-p9k&redir_esc=y#v=onepage&q=Ruf%2C%20losing%20our%20minds&f=false
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.
- Sak, U. (2010). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanılanmaları, eğitimleri*. Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Sak, U. (2011). Prevalence of misconceptions, dogmas, and popular views about giftedness and intelligence: a case from Turkey. *High Ability Studies*, 22(2), 179-197.
- Sak, U., Ayas, M. B., Bal-Sezerel, B., Öpengin, E., Özdemir, N. N. & Demirel Gürbüz, Ş. (2015). Türkiye’de üstün yeteneklilerin eğitiminin eleştirel bir değerlendirmesi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 110-132.
- Siegle, D., & Powell, T. (2004). Exploring teacher biases when nominating students for gifted programs. *Gifted Child Quarterly*, 48(1), 21-29. doi:10.1177/001698620404800103
- Sternberg, J. R. & Davidson, J. E. (1986). Conceptions of giftedness: A map of the terrain. In R. J. Sternberg, & J. E. Davidson (Eds.), *Conception of giftedness* (pp. 3-18). New York, NY: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J., & Zhang, L.F. (1995). What do we mean by giftedness? A pentagonal implicit theory. *Gifted Child Quarterly*, 39(2), 88-94.
- Sternberg, R. J. (1985). Implicit theories of intelligence, creativity, and wisdom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(3), 607-627.
- Şahin, F. (2018). Dereceleme ölçeklerinin özel yeteneklilerin tanılanmasında kullanımı. İçinde U. Sak (Ed.). *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (ss. 71-86; 2 Baskı). Ankara: Vize Akademik.
- Tannebaum, A. J. (1986). Giftedness: a psychosocial approach. In R. J. Sternberg, & J. E. Davidson (Eds.), *Conception of giftedness* (pp. 21-52). New York, NY: Cambridge University Press
- Tolan, S. S. (1997). Is it a cheetah? *Highly Gifted Child*, Spring; (Reprinted in OAGC Newsletter, Fall, 1996). http://www.stephanietolan.com/is_it_a_cheetah.htm
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.